

Лінькова Д. В.,

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, Інститут Філології

МЕТАФОРИЧНІСТЬ І СИМВОЛІЧНІСТЬ КОЛЬОРОПОЗНАЧЕННЯ ЯК ЗАСІБ ЗБАГАЧЕННЯ ОБРАЗУ У ПЕРЕКЛАДІ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ "САГА ПРО ФОРСАЙТІВ" ДЖ. ГОЛСУОРСІ)

Символіка кольору та його метафоричне вживання може бути суттєвим компонентом творення образу героя і вимагає прискпливої уваги і розуміння з боку перекладача.

Ключові слова: кольоропозначення, символ, образ, конотація, асоціація, еквівалент, переклад.

The color symbolic and its metaphorical usage can be an essential component in creation the character's image and it requires captious attention and understanding from translator.

Key words: color identification, symbol, image, connotation, association, equivalent, translation.

Колір здавна відіграє велику роль в культурі людства. Колір впливає не тільки на зір, а й на усі органи чуття. Серед усієї сенсорної лексики велике значення мають візуальні відчуття, а серед останніх – відчуття кольору. Асоціації, пов'язані із певним кольором, подібно до запахів та звуків, можуть потужно впливати на емоційну пам'ять. У кожній етнокультурі на різних часових відтинках з кольорами пов'язані чіткі, виразні конотації. Утворення та закріплення в людській свідомості кольорових асоціацій тотожне процесу утворення та закріплення в корі великих півкуль головного мозку умовних рефлексів. Сприйняття кольору залежить як від самих кольорів, їх чистоти, яскравості, насиченості, так і від індивідуальних особливостей та культурно-ідеологічних факторів.

Дослідження символіки кольорів у лінгвістиці, психології, фізіології, історії, фізиці, мистецтві – невичерпні. Вивчення кольорів, їх символічності, їх естетичної, фольклорної, поетичної ролі почалось ще за часів Аристотеля й триває нині у різних науках і галузях знань. Відомі вітчизняні науковці – І. Бабій, О. Василевич, О. Волощина, О. Коваль-Костинська, Л. Пустовіт, Л. Шулінова та зарубіжні – L. Barge, T. Bennet, J. Fletcher, S. Skard, S. Wyler вивчали кольори у різних лінгвістичних аспектах. Проте проблема кольоропозначень залишається порівняно мало вивченою, зокрема у перекладознавстві. В науковій літературі можна знайти фрагментарні, уривчасті відомості з цього питання. Досі не зіставлено семантичної наповненості кольорів у різних культурах, не здійснено детального лексико-семантичного та функціонально-стилістичного аналізу назв кольорів у різних мовах, що впливає на перекладацькі рішення. Це обумовлює **актуальність** даної проблеми.

Письменники, поети, художники, скульптори у своїх творах перетворюють реальну картину світу на мистецьку. Художників та письменників можна умовно поділити за мистецьким світобаченням на “живописців” та “графіків”. Авторів – “графіків” здебільшого цікавить форма, лінії, контури та штрихи, натомість автори – “живописці” приділяють велику увагу кольорам, фарбам, відтінкам.

Твори, написані літераторами – “живописцями” вирізняються відчуттям кольору, витонченістю у підборі фарб та кольорів, які збагачують авторську художню картину світу. Особливу увагу кольоропозначенням приділяли англійські письменники доби Вікторіанства. Вони ретельно “вдягали” своїх персонажів, піклуючись про найменші дрібниці, найтонші відтінки. Читачу не рідко стає зрозумілим характер героя саме з того, який колір автор обирає для свого персонажа, адже в англійській мовній свідомості майже кожен колір має певну символічну силу. Перекладати твори цієї епохи важко ще й тому, що подекуди символіка кольорів в мові-оригіналі та цільовій мові не збігаються. Буває дуже важко відтворити у перекладі такий живий, яскравий образ героїв, що створюється в оригіналі за допомогою символічних та метафоричних кольоропозначень. Тоді образ у перекладі перетворюється з живописного портрету на гравюру чи чорно-білу фотокартку, збіднюється експресивність та яскравість образу.

Дж. Голсуорсі, безсумнівно, належить до найяскравіших представників авторів – “живописців”. Його романи з епопеї “Сага про Форсайтів” (український переклад О. Тереха) вражають, зокрема, багатством кольорів та звуків, які “вмикають” усю сенсоріку читача. Після прочитання книги чітко уявляєш, які кольори притаманні головний діючим особам. Друга дружина Сомса Анет надає у вбранні перевагу чорному, який вигідно підкреслює її біле тіло та золотаве волосся, “*Her [Fleur’s] mother, very handsome in black, sat looking at her, and said nothing*” [Saga, с. 528]; “*...justice to Annette in her black lacey dress...*” [Saga, с. 637]. Флер, дочка Сомса та Анет часто убрана у біле “*She had on a white frock, very simple and well made; her arms were bare, and her hair had a white rose in it*” [Saga, с. 625]; “*In her bedroom Fleur had flung off her gown, and, wrapped in a shapeless garment, with the white flower still in her hair, she looked like a mouse, sitting cross-legged on her bed, writing by candlelight*” [Saga, с. 630]. Джун Форсайт, вирізнялася своїм рудим пишним волоссям “*...[June’s] whose face and body seemed too slender for her crown of red-gold hair*” [Saga, с. 19]; “*...that he had caused her account to be overdrawn—was still making the blood glow in her small, resolute face, and her red-gold hair to shine more than ever*” [Saga, с. 425] і ця образна домінанта є “візитною карткою” цієї тендітною жінки.

Створюючи образ своєї героїні Айріні Форсайт, Дж. Голсуорсі ретельно підбирає кольорову гамму, притаманну лише їй одній впродовж усього твору. Перше знайомство читача з персонажем дуже важливе, тому автор прагне одразу показати “крупним планом” квінтесенцію зорового образу.

“*Her hands, gloved in French grey, were crossed one over the other, her grave, charming face held to one side, and the eyes of all men near were fastened on it*” [Saga, с. 12]. Дж. Голсуорсі обирає **сіру** гамму для Айріні, але не просто **grey**, а **French grey**. Це був модний у Вікторіанську добу колір і дуже вишукані та дорогі речі виготовлялися з матеріалів такого кольору. Він символізував заможність, приналежність до вищих соціальних прошарків.

У перекладі О. Тереха бачимо “*Склавши руки в сірих лайкових рукавичках, жінка схлипла набік голову, і всі чоловіки навколо не зводили очей з її спокійного чарівного обличчя*” [Терех, с. 14]. В оригіналі руки Айріні **gloved in French grey**, а в перекладі відтінок кольору замінюється на матеріал, що в даному випадку можна вважати виправданим, тому що лайка тонка, м’якої виділки шкіра, тому конотації тут здебільшого збережені. Автор використовує слово **French** в описі Айріні не тільки для того, щоб звернути увагу читача на вишуканість цього сірого кольору, а й щоб підкреслити її відокремленість, чужинність у клані Форсайтів. “*Her figure swayed faintly, like the best kind of French figures; her dress, too, was a sort of French grey*” [Saga, с. 291]. В перекладі О. Терех використовує **фіалково-сірий**, тому що повного відповідника **French grey** в українській мові немає, отже перекладач, для уточнення цього незвичайного відтінку сірого кольору з його символічним тлом, поєднав улюблені квіти Айріні з її улюбленим кольором. “*Вона нагадувала витончену французьку – стан ледь похитується, сукня фіалково-сірого кольору*” [Терех, с. 298]. Такий переклад видається виправданим, оскільки автор неодноразово живає кольоропозначення **violet-grey** в описі Айріні, отже цим варіантом **фіалково-сірий** – можна охопити і **French grey**. “*The violet-grey spirit with the dark eyes and the crown of amber hair, who walks the dawn and the moonlight, and at blue-bell time?*” [Saga, с. 322]. В перекладі “*Фіалково-сіре диво з темними очима і короною янтарних кіс, що з’являється на світанку, і в місячні ночі, і в літні дні?*” [Терех, с. 336].

Точний переклад кольору дуже важливий, адже він допомагає відтворити візуальний образ героя. Деякі люди намагаються запам’ятовувати слова, уявляючи їх у вигляді зорових образів. Людина іноді мислить образами, що спираються на зорове сприйняття і лише потім оформлюються у слова [6, с. 25]. О. Терех перекладає однаково і **violet-grey** і **French grey**, хоча вони позначають не одне й те саме. **French grey** – благородний колір, що символізує вищість та шляхетність, а колір **violet-grey** – це відтінок сірого, який нагадує читачеві, що фіалки, символ вірного кохання і глибини почуттів, завжди поруч з Айріні, вони ростуть у неї вдома, вона несе букетик фіалок у день загибелі Босіні, її улюблені парфуми – фіалкові. Дж. Голсуорсі, як “живописець”, робить два яскраві мазки в художньому образі Айріні – сірий та фіалковий.

Сірий колір домінує в образі Айріні, він супроводжує її майже наскрізно. І вона асоціюється у читачів саме з сірим. Недарма маленька

Голлі та її дідусь – старий Джоліон платонічно закоханий у Айріні, називають її між собою “the lady in grey” – “леді у сірому”.

Конотації сірого кольору в українській та англійській мові дещо відмінні. В українській **сірий** – безбарвний, однотонний, ні те ні се, а “сіра погода”, “сірі будні”, “сіре життя”, “сіра особистість” або “сіра миша” викликають негативні асоціації. В англійській мові **grey**, хоча в деяких випадках і має негативне значення, радше нейтральний. У творі “Сага про Форсайтів” сірий набуває авторських конотацій, це, з одного боку, благородний, вишуканий та елегантний колір, а з іншого – похмурий, безрадісний, тьмянний. Отож образ у Айріні амбівалентний, вона, хоч і завжди прекрасна та елегантна, часто пригнічена, вдягнена саме у сіре, бо в її житті немає кохання. Проте в англійській мові **grey** ще означає **сивий** (про волосся), саме тому, коли Дж. Голсуорсі вже не описує помешкання Айріні чи її одяг, де завжди домінували сірі, фіолетові та сріблясті відтінки **grey** з’являється у її волоссі. “*She had turned her head to speak to her boy; her profile was still so youthful that it made her grey hair seem powdery, as if fancy-dressed; and her lips were smiling as Soames, first possessor of them, had never seen them smile*” [Saga, с. 625].

Словосполучення **grey hair** в українській мові має прямий відповідник – **сиве волосся**, але, роблячи такий переклад, доводиться замінити ключове слово у гаммі кольорів Айріні. “*Вона повернула голову, кажучи щось синові; у профіль вона виглядала такою молодою, що її сиве волосся здавалося припудреним, наче для маскараду; на устах грала усмішка, якої Сомс, перший володар цих уст, ніколи не бачив*” [Терех, с. 629]. Образ, що викликає такий опис, схожий на дам з портретів Гейнсборо та Фрагонара, в яких дійсно волосся було не сиве, а просто припудрене. Зрозуміло, у перекладі не можна залишити **сірий** колір волосся, хоча, можна було б зробити позитивне уточнення – **сріблясто-сивий**. Однак, це не допомогло б зберегти єдність палітри кольорів, що наявна в оригіналі.

В англійській мові багато відтінків поєднання синього та червоного кольорів: **lilac, violet, purple, maroon, magenta, mauve, burgundy, indigo**. Автор враховує найтонші відмінності, тому для кольорів, які поєднуються з іншими персонажами, він підбирає інші кольоропозначення, щоб залишити Айріні у своїй кольоровій гаммі. Сімдесятидвохрічна тітонька Джулі також полюбить фіолетові тони, але автор обирає інший відтінок – це не “**violet**”, а “**mauve**”. “*She was sombrely magnificent this evening in black bombazine, with a mauve front cut in a shy triangle, and crowned with a black velvet ribbon round the base of her thin throat; black and mauve for evening wear was esteemed very chaste by nearly every Forsyte*” [Saga, с. 46]. У перекладі ж залишено **фіалковий**, навіть, не **фіолетовий** чи **бузковий**. Це суперечить задуму автора. **Фіалковий** – вдале слово для відтворення образу тільки Айріні у перекладі. **Mauve** досить яскравий колір, це радше **рожево-бузковий**, а не **фіалковий**. “*Того вечора, вбрана у чорну бомбазинову сукню з скромною трикутною*

вставкою **фіалкового** кольору і чорною оксамитовою стрічкою, пов’язаної навколо її худій шиї, вона була втіленням величної пишноти, майже кожен Форсайт вважав, що чорний і **фіалковий** кольори надають вечірньому вбранню цютливої строгості” [Терех, с. 48].

Ідіоматичні вислови в англійській мові часто втрачають або змінюють своє оригінальне значення і образність, коли в них замінюється певний елемент. Додаючи новий компонент або замінюючи один компонент іншим, ідіоматичний вираз ніби оживлюється. Ідіома **the pink of perfection** означає **сама досконалість**. Із заміною компонента **perfection** на компонент **discretion** сталий вираз набуває нових смислових відтінків і сприймається по-новому, увиразнюється його етимологія. Етимологічно цей вислів пов’язаний з квіткою **pink – гвоздиком**, що в британській культурі асоціюється з рожевим кольором, про що свідчить власне назва цієї квітки. Ідіома **the pink of perfection** досить поширена, отже етимологія відходить на задній план, проте із заміненим компонентом ідіома повертає собі оригінальну свіжість. Свізін Форсайт говорить про Айріні *“I don’t wonder at it—she’s a very charming woman, and, I should say, the pink of discretion!” A vague consciousness of perfume caging about Irene, like that from a flower with half-closed petals and a passionate heart, moved him to the creation of this image”* [Saga, с. 122]. Перекласти словосполучення **the pink of discretion** – **сама скромність** неможливо, тому що це метафора і в ній підкреслюється образ квітки (the pink – гвоздика). В англійській мові квітка, з якою асоціюється Айріні є складником ідіоми, і у перекладі О. Тереха **гвоздика** змінюється на **фіалку**, що цілком виправдано, адже у нашій культурі фіалка сприймається як скромна, ніжна квітка. *“Та це їй природно: вона чарівна жінка і, слід зауважити, скромна як фіалка! Образ цей виник у нього з неясного спогаду про пахоці, які йшли від Айріні, наче від напіврозпуклої квітки, що прикриває пелюстками своє гаряче серце”* [Терех, с. 122]. Звичайно, в українській мові немає такого сталого виразу **“скромна як фіалка”**, але такий компенсаційний переклад видається вдалим, зі збереженням когерентності, так само як і певної символічності та ідіоматичності.

Символіка кольору може поставати з його метафоричного значення, бо узагальнювання, властиве слову, є джерелом і метафоричного (конкретного), і символічного (узагальнено-абстрактного) значення [1, с. 15]. Часом у розумінні значення певного кольору значну роль відіграє контекст. Айріні в **сірому, фіалково-сірому** та у **French grey**, коли життя її сумне й безбарвне з некоханим чоловіком, чи зовсім у самотності, а коли в її житті з’являється кохання, то змінюються кольори її вбрання. Сомс раптом бачить Айріні щасливу та усміхнену, якою вона ніколи не була у його присутності, в **рожевій** блузі, це викликає в нього гострі ревності. *“The tune had mesmerized him, and there came into his view Irene, her sunshade furled, hastening homewards down the Square, in a soft, rose-*

coloured blouse with drooping sleeves, that he did not know" [Saga, с. 210]. **Рожевий** в англійській мові символізує ясність, радість, райдужність, тому одразу зрозуміло, що душа її розквітла. Айріні вирвалася зі свого "сірого" існування з осоружним чоловіком: "*Вальс гіпнотизував його. Раптом на вулиці з'явилась Айріні. Із згорненою парасолькою в руці вона швидко йшла через сквер, простуючи до будинку. На ній була рожева блузка з широкими рукавами, якої він ще ні разу не бачив*" [Терех, 213].

В англійській мові активно вживається лексика на позначення кольору, що характеризується символічністю та конотативністю. Символіка кольору та його метафоричне вживання може бути суттєвим компонентом творення образу героя і вимагає прискіпливої уваги і розуміння з боку перекладача. Переклад кольоропозначень належить до не вирішуваних проблем на референційному рівні, проте передати всі символічні, образні та підтекстові параметри у перекладі досить важко. У перекладі належить враховувати багатоплановість значеннєвого змісту колірних лексем, їхню символічність та багатшарові авторські конотації.

Література:

1. Бабій І. М. Семантика, структура та стилістичні функції назв кольорів у сучасній українській мові (на матеріалі малої прози В. Стефаніка, М. Коцюбинського, М. Хвильового): Автореф. дис. ... канд. філолог. наук.: 10. 02. 02. / НАН України, Ін-т укр. мови. – К., 1997. – 21 с.
2. Бахилина Н. Б. История цветообозначений в русском языке. / Отв. ред. В. П. Филин – М., 1975. – 146 с.
3. Василевич А. П. язык и культура: Сопоставительный анализ группы слов – цветообозначение // Этнопсихолінгвістика / Отв. ред. и авт. предисл. Ю. А. Сорокин. – М.: Наука, 1988. – 58-64 с.
4. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии: Пер. с англ. – М., 1993. – С. 259-265.
5. Тойшибаева Г. К. Цветовая лексика и идиостиль писателя // Вопросы теории и методики преподавания русского языка в национальной аудитории: Тез. докл. 3 научно-практич. конф. педвузов ферганского региона. Часть первая. Вопросы теории. – Коканд, 1990. – С. 12-15.
6. Ходжиян Т. Коннотативные особенности цветообозначений в современном немецком языке ред. Ю. М. Габриелян, ЕГЛУ им. В. Я. Брюсова, Ереван, "Лингва", 2004 г. – 117 с.
7. Чала Ю. П. Відтворення культурно-маркованих знаків Вікторіанської доби в українських перекладах: дис... канд. філол. наук: 10. 02. 16 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2006. – 220 с.

Список ілюстративних джерел:

1. Голсуорсі Дж. Сага про Форсайтів, переклад з англійської Терех О. – К., Вища школа. – 1982. – 879 с. [Терех]
2. John Galsworthy The Forsyte Saga, New York, Charles scribner's sons MCMXXII, 1996. – 916 p. [Saga]